

Maria ALDEA
(Universitatea Babeș-Bolyai,
Cluj-Napoca)

**A consemna evenimentul
în secolul al XVIII-lea.
Studiu de caz: *O samă de cuvinte*
de Ion Neculce**

Abstract: (Recording the Event in the 18th Century. A Case Study: *Sundry Tales* by Ion Neculce) The present paper aims to investigate the way in which the narration of an event is set up in the 18th century. To do this, I will make a linguistic analysis (from a grammatical, semantic and pragmatic point of view) of the lexical units which organize the discourse in two stories/legends excerpted from Ion Neculce's work, i.e. *O samă de cuvinte* [Sundry Tales]. This approach will indicate both the manner in which a discursive event is articulated in the narrative text-discourse, and underline the lexical units which reflect it – such as verbs in the indicative mood and the subjunctive mood, as well as conjunctions with a narrative function which contributes to maintain the textual cohesion –, all of them giving the story its manifest dynamism. Moreover, through the selected stories/legends, I wish to bring to attention the magnificence of the old Romanian writings which captivate through their fabulous elements, through the details and succeed both to keep the reader's curiosity alive and involve him emotionally in the story.

Keywords: event, lexical units, linguistic approach, 18th century, Ion Neculce

Rezumat: În lucrarea prezentă ne propunem să observăm modul în care se construiește nararea unui eveniment în secolul al XVIII-lea. În acest sens, bazându-ne pe două povestiri/legende excerptate din scrierile lui Ion Neculce, anume *O samă de cuvinte*, vom analiza, din perspectivă lingvistică (gramaticală, semantică și pragmatică), unitățile lexicale ce structurează discursul. O asemenea abordare ne va permite să decelăm atât modul în care un eveniment discursiv se articulează în text-discursul narativ, cât mai ales să evidențiem elementele lexicale care îl reflectă – preponderent, forme verbale la perfectul compus, mai-mult-ca-perfectul și imperfectul indicativului, la conjunctiv perfect, respectiv conjuncții cu valoare narativă ce contribuie la coeziunea textuală –, toate acestea conferind un dinamism evident relatării. De asemenea, prin povestirile/legende selectate dorim să aducem în atenție farmecul textelor vechi românești, texte ce captivează prin fabulos, prin amănunte și care, prin simpla parcurgere, reușesc să păstreze vie curiozitatea cititorului și să-l implice emoțional în conținutul celor relatate.

Cuvinte-cheie: eveniment, unități lexicale, analiză lingvistică, secolul XVIII, Ion Neculce

*Dedicăm această lucrare colegului
și prietenului nostru conf. univ. dr.
Valentin Orga, cu ocazia împlinirii
vârstei de 60 de ani, urându-i ani mulți și
buni.*

Motto: „A rosti și a asculta povestiri
nu reprezintă o întâmplare sau un aspect

trecător; e în esența omului această facultate de a spune și a veghea orele povestirii, timp al înțelepciunii și al încântării.” (I. Vlad 1972, 161)¹.

1. Introducere

Pentru istoria limbii și a culturii românești, secolul al XVIII-lea reprezintă o etapă ce marchează o cotitură, în sensul în care „[î]n limitele lui cronologice se definitivează, pe de o parte, structurile vechii române literare și se conturează, pe de altă parte, direcțiile de evoluție spre limba română literară modernă.” (Chivu 2000, 333).

În acest cadru, creația lui Ion Neculce (c. 1672-1745) ocupă un loc aparte, venind „în continuarea operei predecesorilor și lăsând literaturii române cea mai izbutită realizare artistică din impresionanta serie a letopisețelor moldovenești” (ELRV, 689), lucrare ce se va distinge prin amplasarea la începutul ei a 42 de povestiri, alcătuind un fel de „istorie paralelă” (*ibidem*, 689) situată sub semnul memoriei și al oralității: „[...] o samă de istorii mai alése și noi nu li-am lăsat să nu le scriem. Însă nu li-am scris la rândul lor [adică inserate în timpul narativ al letopisețului, s.n. – M.A.], ce s-au pus deoparte, înaintea domnii Dabijii vodă s-au scris. Ce cine va vrea să crieadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăși bine va fi; cine cum îi va fi voia, așa va face.” (MCRM, 810-811; vezi și CrN, 7).

Altfel spus, cu I. Neculce se deschide o nouă pagină în care povestea auzită de la alții sau descoperită ori personal trăită prefigurează ceea ce astăzi cunoaștem ca fiind *istoria orală*, adică istoria ce „încearcă să recompună «marea istorie» prin intermediul povestirilor și istoriilor individuale, să reabiliteze mărturia ca sursă de istorie, în măsura în care ea valorizează [...] pe de o parte, «o existență personală legată în mod intim de marile curente ale istoriei» și pe de altă parte «un moment al istoriei surprins în relația sa cu o existență particulară».” (Ariès 1987, 90, *apud* Radosav 2016, 7-8).

Așadar, cuvântul auzit sau transmis generațional, transformat, ulterior, în cuvânt scris devine o mărturie a percepției și a reprezentării unor persoane, fapte și întâmplări în memoria individuală și colectivă, adică o mărturie a percepției și a reprezentării *evenimentului*, înțeles în semantismul său original ca „[î]ntâmplare importantă, fapt de mare însemnătate” (cf. DEX²-2016, s.v. *eveniment*).

Cei care s-au aplecat asupra cercetării conceptului de *eveniment* l-au văzut și interpretat din perspective diverse: istorică, literară, antropologică, culturală etc. Reprezentative rămân, în acest sens, lucrările semnate de Const. C. Giurescu (1967), Al. Duțu (1972), Ion Vlad (1972), Doina Curticăpeanu (1975), Jacques Guilhaumou, Denise Maldidier și Régine Robin (1994), Paul Ricoeur (2001), Dan Horia Mazilu

¹ Exceptând cele două povestiri/legende, toate secvențele textuale citate au fost adaptate normelor ortografice în vigoare.

(2005), Jacques Guilhaumou (2006), Michel Foucault (2010), D. Radosav (2016), Maria Magdalena Székely (2020) ș.a.

„Apreciate drept „primele pasaje narative cu proprietăți apropiate de povestire” (I. Vlad 1972, 50), „apropiate de viziunea istorică sau de legenda provenită din evenimente istorice” (*Ibidem*, 173), „cuvintele” lui I. Neculce ilustrează în fapt „o aptitudine umană esențială: relatarea, re-memorarea unei întâmplări și, implicit, fabularea pe fondul unei *situații* inițiale (în acest caz, autentică).” (*Ibidem*, 14).

A consemna deci, prin actul narativ, *evenimentul* în sec. al XVIII-lea echivalează cu a lăsa la judecata posterității să creadă sau să nu creadă în adevărul celor relatate, un adevăr căutat în special de istoric, căci lui îi revine sarcina de a-l (re)stabili. De altfel, în acord cu I. Vlad (1972, 16), se poate afirma că „[i]storisirea e de fapt, inițial, o istorie transfigurată, completată ulterior, sporită prin noi elemente (inventate sau recoltate din alte experiențe), augmentată până la fabulos.”. Și continuă:

„Sub specia artei, povestirea este ficțiune și transcende a fenomenelor imediate, accidentale și anodine. În aceeași coordonată determinată de sensul creației, povestirea este invenție, ceea ce nu înseamnă a fi imposibilă păstrarea unor semne recognoscibile în realitatea fenomenală. Căci povestirea se menține în teritoriile sinuoase și dificile ale artei autentice și, ca orice manifestare integrată fără rezerve în artă, structurile povestirii metamorfozează totul într-o *supra-realitate* a ficțiunii și a invenției, deschizând discursul epic spre un limbaj semnificant, de reală tensiune cognitivă.” (*Ibidem*, 171).

Așadar, o povestire „**este o povestire ficțională dacă acest discurs reprezintă indivizi care acționează asupra unor obiecte în anumite situații, în timp ce locutorul are convingerea că acești indivizi, aceste obiecte și aceste situații nu există sau nu există așa cum le descrie el.**” (Moeschler și Reboul 1999, 414)¹.

2. Analiza lingvistică a corpusului

Raportându-ne la cele anterior expuse (vezi, *supra*, 1.), analiza noastră se va situa la intersecția istoriei, a literaturii și a lingvisticii, cu insistență asupra ultimei. Astfel, bazându-ne pe două povestiri/legende consemnate de I. Neculce în *O samă de cuvinte*, anume povestirile 4 și 5 (vezi MCrM, 814-815; vezi și CrN, 9-11), ne propunem să identificăm, în primul rând, evenimentele la care se face referire, apoi, să observăm în ce măsură secvențele narative care le compun se condiționează și/sau se generează, pentru ca, în final, să analizăm modul în care, prin cuvânt, se organizează discursul. Pentru reușita demersului nostru, ne vom fundamenta analiza lingvistică pe cercetările semnate de Jacques Moeschler și Anne Reboul (1999), Jean-Michel Adam (1999; 2008; 2009), Elena Dragoș (2000), Carmen Vlad (2003), Jean-Michel Adam, André

¹ Discutând conceptele de bază ale naratologiei, aceiași lingviști (Moeschler și Reboul 1999, 400) precizează: „(i) Istoria trimite la semnificat, prin urmare la evenimentele povestite. (ii) Povestirea trimite la semnificant, enunțul, discursul sau textul prin care sunt redată evenimentele. (iii) Narare trimite la actul narativ sau, mai general, la situația în care acesta are loc.”.

Petitjean, în colaborare cu F. Revaz (2007), Gabriela Pană Dindelegan (2019; 2023), respectiv pe GALR (2008).

Evenimentul discursiv central în jurul căruia se construiește povestirea a 4-a din *O samă de cuvinte* (vezi MCrM, 814-815; CrN, 9-10) îl reprezintă ctitorirea mănăstirii Putna de către domnitorul Ștefan cel Mare, care, din punct de vedere istoric, constituie un fapt real, atestat (conform istoricului mănăstirii, se știe că piatra de temelie a acesteia a fost așezată de către Ștefan cel Mare în 10 iulie 1466).

Secvențele textuale care îl reflectă sunt organizate în succesiune, cronologic, surprinzând prin echilibrul textual narativ un timp și un spațiu al începutului, al trecutului istoric și un timp și un spațiu al prezentului, al narării, mediate continuu prin împletirea lor.

„Ștefan vodă cel Bun, când s-au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan vodă dintr-un vârvu de munte ce iaste lângă mănăstire. Și undé au agiunsu săgiata, acolo au făcut prestolul, în oltariu. Și iaste mult locu de unde au tras până în mănăstiré. Pus-au și pre trii boerenași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Decii undé au căzut săgiata vătavului de copii au făcut poarta, iar undé au căzut săgiata unui copil din casă au făcut clopotnița. Iar un copil din casă zicu să fie întrecut pe Ștefan vodă și să-i fie căzut săgiata într-un delușel ce să chiamă Sion, ce iaste lângă mănăstiré. Și iaste sâmnul un stâlpu de pîiatră. Și zic să-i fie tăiat capul acolo. Dar întru adevăr nu să știe, numai oamenii așa povestescu.”

Plasată într-un timp vag, „când s-au apucat să facă mănăstirea Putna”, însă totuși fixat cronologic la etapa de domnie a lui Ștefan cel Mare, focalizat în discurs prin reluarea numelui „Ștefan vodă cel Bun [...] au tras cu arcul Ștefan vodă”, secvența textuală cu care începe povestirea stă sub semnul tradiției, al memoriei și al oralității, al unei informații care s-a transmis, de-a lungul timpului, prin viu grai, aspect evidențiat de enunțul final ce conferă întregii secvențe o notă de legendă: „Dar întru adevăr nu să știe, numai oamenii așa povestescu”. Prezența conjuncției coordonatoare adversative *dar* în incipitul enunțului final introduce o notă de îndoială față de cele anterior relatate, îndoială sporită, accentuată prin locuțiunea adverbială *întru adevăr* așezată în fața verbului epistemic, folosit reflexiv-impersonal, formă negativă, *nu să știe*. Partea a doua a enunțului clarifică și justifică consemnarea legendei. Astfel, adverbul restrictiv *numai* ce precedă substantivul delimitează și precizează actanții, *oamenii*, iar sintagma *numai oamenii* în asociere cu verbul, un verb dicendi, *a povesti*, la indicativ prezent, evidențiază canalul prin care legenda a fost transmisă. În plus, prezența adverbului modal *așa* înaintea verbului lexical la prezentul indicativului *povestescu* întărește singularitatea legendei, adică a invariantei.

De asemenea, atât caracterul fabulator, cât și canalul oral de transmitere a legendei sunt accentuate și de prezența verbului declarativ cu notă impersonală *a zice* ce reclamă verbul la conjunctiv perfect cu auxiliar variabil, acesta din urmă având ca trăsătură „valoarea sa evidențială (citațională, de relatare)” (Pană Dindelegan 2019, 22), întrucât „[p]e axa valorilor epistemice conjunctivul se situează în zona semantică

IMAGINA” (GALR 2008: I, 387): „Iar un copil din casă zicu să fie întrecut pe Ștefan vodă și să-i fie căzut săgiata într-un delușel ce să chiamo Sion...”, „Și zic să-i fie tăiat capul acolo.”.

Îmbinarea legendei cu faptul real este magistral surprinsă în descrierea cartografică a locului. Astfel, prin elementele spațiale concretizate prin prezența verbului existențial *a fi* la indicativ prezent, respectiv prin verbul numirii, reflexiv-impersonalul *a se chema* – și anume „un vârșu de munte ce iaste lângă mănăstire”, „Și iaste mult locu de unde au tras până în mănăstire.”, „[...] într-un delușel ce să chiamo Sion, ce iaste lângă mănăstire.” „Și iaste sâmnu un stâlp de piatră [...]” –, ieșim din zona miticului, a legendei și pătrundem într-un spațiu bine cunoscut.

Ruptura narativ-descriptivă produsă prin enunțul „Dar într-o adevăr nu să știe, numai oamenii așa povestesc” este rezolvată textual prin consemnarea unei alte informații prețioase pentru istoria locului, ce ilustrează raportul de cauzalitate între materie și perisabilitate: „Fost-au și bisericucă de lemn într-o delușel și s-au răsipit, fiind de lemn.”, și care leagă relatarea ce urmează de cele anterior consemnate.

„Fost-au și bisericucă de lemn într-o delușel și s-au răsipit, fiind de lemn. Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvala mai mult aur decât zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumb. Și zicu călugării să fie fost făcut și sfeșnicile cele mari și cele mici și policandru și hora tot prisne de argint, și pe urmă să li fie luat un domnu și să fie făcut alteli de spițe, care li-am apucat și noi. Iar strâcându-să un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doă oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.”

Începutul enunțului cu forma de perfect compus de persoana a 3-a, singular, cu afixul liber/mobil (în accepție structuralistă) sau cliticul postpus (în accepție modernă; cf. Pană Dindelegan 2023, s.v. *afix*) accentuează faptul că informația relatată se situează exclusiv în zona trecutului. Ceea ce urmează este un pasaj descriptiv al arhitecturii mănăstirii legat de cel anterior prin *și* narativ: „Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită, zugrăvala mai mult aur decât zugrăvală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumb.”. Remarcăm aici dislocarea structurii adjectivale „Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă” prin intercalarea verbului la mai-mult-ca-perfectul analitic al indicativului ceea ce contribuie la atenuarea valorii calitative a superlativului.

De asemenea, notăm ca tehnică narativă discursul indirect liber redat prin prezența formelor verbale de conjunctiv perfect cu auxiliarul variabil – *să ... fie luat, să fie făcut* – respectiv de conjunctiv mai-mult-ca-perfect, *să fie fost făcut*, aceasta din urmă considerată o formă „dublu compusă – o perifrază alcătuită din conjunctivul perfect al verbului *a fi* (conjunctiv prezent variabil + participiul *fost*) și participiul verbului lexical” (Pană Dindelegan 2019, 19), ce situează relatarea într-un timp al trecutului ce poate fi „considerat imaginat, incert, probabil, dorit, (non)obligatoriu, permis sau interzis” (GALR 2008: I, 447). Asupra veridicității faptului suntem

atenționați de vocea auctorială prin intermediul propoziției principale *zicu călugării*, formată din elementul verbal declarativ *zicu* și agentul verbal, *călugării*, o propoziție cu funcție citațională. Mai mult, autenticitatea celor relatate este accentuată de atributiva relativă care încheie enunțul, „care li-am apucat și noi”, prin care vocea auctorială, obiectivă în subiectivitatea ei, concretizată lexico-gramatical prin pluralul autorității (persoana 1, plural), întărește adevărul celor relatate atât prin prezența semiadverbului *și* intensificator, cât și prin semantismul contextual al verbului *a apuca*, anume „a fi martor al unei întâmplări”, care aduce în plus și efectul de prezent, anulând sensul de eveniment trecut, încheiat.

„Și zicu călugării să fie fost făcut și sfeșnicile céle mari și céle mici și policandru și hora tot prisne de argint, și pe urmă să li fie luat un domnu și să fie făcut alteli de spițe, care li-am apucat și noi. Iar strâcându-să un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.”

A 5-a povestire (vezi MCrM, 815; CrN, 10-11) are ca eveniment discursiv central moștenirea testamentară lăsată mănăstirii Putna de către Ștefan vodă cel Bun:

„Lăsat-au Ștefan vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un păhar, ce vorbeia călugării la mănăstire că iaste de iaspis, ce era în chipul marmurii albe și al farfurii, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Și arcul l-au fost trăgând, cu vârtej.”

Așa cum se poate observa, prin forma verbală de perfect compus a indicativului ce deschide enunțul, focalizată în discurs prin topica sintactică inversată, Neculce orientează atenția cititorului spre importanța celor ce urmează să fie relatate și ajunse la el prin tradiția orală; astfel, prin precizarea actanților, *călugării*, și a delimitării spațiale conotate moral, *la mănăstire*, organizate în jurul verbului-centru *a vorbi* la imperfectul indicativului „vorbeia călugării la mănăstire”, Neculce nu doar că induce ideea de autenticitate a ceea ce urmează să fie narat, ci o și saturează prin „amănunte”, după cum bine remarcă Doina Curticăpeanu (1975, 91) – „Relieful legendelor se încheagă din *amănunte*” –, respectiv Cătălina Velculescu (1988, 19) – „Amănuntul istoric concret cucerise dreptul de a fi notat în scris, asemeni istoriei sacre, dar nimeni nu cerea să i se acorde tot atâta crezare cât aceleia.”

Ceea ce urmează în narațiune clarifică istoria moștenirii aulice pierdute prin specificarea a două cadre temporale sincrone lui Neculce.

„Și la vremea lui Constantin Cantemir vodă, fiind răscoale, au vinit niște căzaci cu lăși, cu moldoveni joimiri, vrând ca să jecuiască ce ari găsi în mănăstire. Decii fiind un turnu cu bună tăriie, nu putea să jecuiască. Decii au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nemică. Iar călugării, necrezind, nu vrea să dea turnul. Iar acei căzaci cu lăși și cu moldoveni îndată au aprinsu mănăstirea; iar călugării, văzind că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atuncea, îndată, având

pușci de apă, acei căzaci, lēși și moldovēni au stânsu focul. Decii atuncea au jecuit tot din turnu ce au fost a boiari și a neguțitori, iar a mănăstirii n-au luat nemică, fără numai arcul lui Ștefan vodă.”.

Este vorba, mai întâi, de pierderea arbaletii lui Ștefan cel Mare care este fixată temporal „la vremea lui Constantin Cantemir vodă”, despre care știm că a domnit între 1685 și 1693 (vezi Giurescu 1967, 445). Relatarea istoriei surprinde prin tempoul dinamic, redat, în primul rând, cu ajutorul formelor verbale de gerunziu, a căror funcție „sintactico-pragmatică specifică este *de asociere și de ierarhizare*: prin prezentarea unor acțiuni și procese ca dependente de altele, prin plasarea lor în fundal, ca circumstanțe ale altor acțiuni sau procese.” (GALR 2008: I, 525) (*fiind, vrând, necrezind, văzind, având*). Apoi, prin conjuncțiile coordonatoare *deci* (concluziv) și *iar* (adversativ), cu valoare narativă, ce contribuie la menținerea coeziunii textual-discursive. Și, în final, prin prezența adverbului de timp *îndată* (care accentuează ideea de producere imediată), respectiv prin adverbul de timp *atuncea* (care resituează actul discursiv în timpul evenimentului).

„Iar păharul au fost până la a triia domnie a lui Mihai Racoviță vodă. Și scoțindu-l din turnu un egumen, pre anumé Misail Chisăliță, și vrând să să făliască, au băut la masă cu acel păhar a lui Ștefan vodă, cu niște slugi boerești, ce era zlotași. Și, bând mult cu acel păhar, s-au îmbătat. Și, fiind bēți, au stricat un lucru scumpu domnescu și de minună ca acela.”.

Al doilea moment, reprezentat de distrugerea paharului, este situat temporal „la a triia domnie a lui Mihai Racoviță vodă”, despre care istoria consemnează că a domnit între 1716-1726 (vezi Giurescu 1967, 445). Maniera de relatare a evenimentului, contemporan naratorului, și detaliile consemnate produc cititorului o stare de delectare, de încântare.

3. În loc de concluzii

Prin lucrarea de față, am căutat să aducem în prim-plan modul în care un *eveniment* discursiv se articulează în text-discursul narativ. Cele două povestiri/legende excerptate din scrisul lui Ion Neculce, *O samă de cuvinte*, își dovedesc importanța prin „amănuntele” consemnate ce dau mărturie asupra spuselor altora sau a celor trăite de însuși povestitorul nostru. Dinamica povestirilor este întreținută în principal de verbe la perfectul compus, mai-mult-ca-perfectul și imperfectul indicativului, la conjunctiv perfect, iar prezența conjuncțiilor *și*, *iar*, *deci* cu valoare narativă păstrează treze curiozitatea și atenția cititorului, implicându-l afectiv, emoțional în textura evenimentului.

Referințe bibliografice

- ELRV = Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”. 2018. *Enciclopedia literaturii române vechi*. Cuvânt înainte de Eugen Simion. București: Editura Muzeul Literaturii Române, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă.
- Adam, Jean-Michel. 1999. *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- Adam, Jean-Michel. 2008. *Lingvistică textuală. Introducere în analiza textuală a discursurilor*. Traducere de Corina Iftimia. Prefață de Rodica Nagy. Iași: Institutul European.
- Adam, Jean-Michel. 2009. *Textele. Tipuri și prototipuri. Povestire, descriere, argumentație, explicație și dialog. Răspunsuri originale pentru analizele de texte: recunoașterea secvențelor*. Traducere de Cristina Stanciu. Iași: Institutul European.
- Adam, Jean-Michel, Petitjean, André, în colaborare cu F. Revaz. 2007. *Textul descriptiv. Poetică istorică și lingvistică textuală cu aplicații, exerciții și răspunsuri*. Traducere de Cristina Strătilă. Prefață de Vasile Dospinescu. Iași: Institutul European.
- Ariès, Ph. 1987. *Timpul istoriei*. București: Meridiane.
- Charaudeau, Patrick et Dominique Maingueneau. 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Éditions du Seuil.
- Chivu, Gheorghe. 2000. *Încheiere*, în Ion Gheție și Gheorghe Chivu (coordonatori), *Contribuții la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*. Cluj-Napoca: Clusium, 2000, p. 331-333.
- Curticăpeanu, Doina. 1975. *Certitudinea amintirii*, în Doina Curticăpeanu, *Orizonturile vieții în literatura românească (1520-1743)*. București: Minerva, p. 72-121.
- DEX²-2016 = Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. 2016. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic Gold.
- Duțu, Alexandru. 1972. *Sinteză și originalitate în cultura română*. București: Editura Enciclopedică Română.
- Dragoș, Elena. 2000. *Introducere în pragmatică*. Cluj: Casa Cărții de Știință.
- Eco, Umberto. 2010. *Arheologia cunoașterii*. Traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu. București: RAO.
- Florea, Ligia Stela. 2018. *Pour une approche linguistique et pragmatique du texte littéraire*. Seconde édition revue et augmentée. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- GALR = Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. 2008. *Gramatica limbii române*. Vol. I-II. Tiraj nou, revizuit. București: Editura Academiei Române.
- Gheție, Ion și Gheorghe Chivu (coordonatori). 2000. *Contribuții la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)*. Cluj-Napoca: Clusium.
- Giurescu, Const. C. 1967. *Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce*, în *Studii de folclor și literatură*. București: Editura pentru Literatură, p. 439-495.
- Guilhaumou, Jacques. 2006. *Discours et événement. L'Histoire langagière des concepts*. Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté.
- Guilhaumou, Jacques, Denise Maldidier, Régine Robin. 1994. *Discours et archive. Expérimentations en analyse du discours*. Liège: Mardaga.
- Mazilu, Dan Horia. 2005. *Ion Neculce sau anecdoticul în istorie*, în Dan Horia Mazilu, *Studii de literatură română veche*. București: Editura Academiei Române, p. 149-162.
- Moeschler, Jacques și Anne Reboul. 1999. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Coordonarea traducerii Carmen Vlad și Liana Pop. Cluj: Echinoc.
- Pană Dindelegan, Gabriela (editor), Martin Maiden (editor consultant). 2019. *Sintaxa limbii române vechi*. București: Univers Enciclopedic Gold.
- Pană Dindelegan, Gabriela (coordonator). 2023. *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe (DTG)*. București: Univers Enciclopedic Gold.
- Pop, Liana. 2009. *Mărci lingvistice și orientare discursivă*, în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (coord.), *Limba română: controversă, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba română*, vol. II. București: Editura Universității din București, p. 225-241.

- Radosav, Doru. 2016. *Memorie și eveniment. Câteva considerații*, în Doru Radosav, *Istoria din memorie. Încercări de istorie orală*. Cluj-Napoca/Gatineau: Argonaut/Symphologic Publishing, p. 291-321.
- Ricoeur, Paul. 2001. *Memoria, istoria, uitarea*. Traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik. Timișoara: Amarcord.
- Székely, Maria Magdalena. 2020. *Ion Neculce's O samă de cuvinte (Sundry Tales) – site of memory*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași. Istorie”, serie nouă, Tom LXVI, p. 151-165.
- Velculescu, Cătălina. 1988. *Primii cronicari și cultura orală*, în Cătălina Velculescu, *Între scriere și oralitate*. București: Minerva, p. 7-26.
- Vlad, Carmen. 2003. *Textul aisberg. Teorie și analiză lingvistico-semiotică*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Cluj: Casa Cărții de Știință.
- Vlad, Ion. 1972. *Povestirea. Destinul unei structuri epice (Dimensiunile eposului)*. București: Minerva.

Surse

- CrN = ***. 1936. *Cronica lui I. Neculce*. Vol. I. Ediția a 2-a revăzută și întregită, îngrijită de Al. Procopovici. Cu o prefață, o introducere, un apendice și două hărți. Craiova: Editura Scrisul Românesc.
- MCrM = ***. 2003. *Marii cronicari ai Moldovei. Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce*. Ediție, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare de Gabriel Ștrempel. București: Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic.